

ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПІЛЬНОТИ ДО НАСЛІДКІВ ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ: СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Л. М. Коробка (м. Київ)

Представлено організацію та результати емпіричного дослідження особливостей адаптації педагогічної спільноти до суспільних змін спричинених воєнним конфліктом. Визначено діагностичний інструментарій, обґрунтовано розгляд процесу адаптації спільноти до наслідків воєнного конфлікту з позиції суб'єктивної оцінки адаптованості до таких умов та задоволення базових життєвих потреб, як одного з показників адаптаційного потенціалу спільноти. Подано аналіз результатів дослідження, які показують, що переконання щодо власної самоефективності та самозарадності, високі показники посттравматичного зростання (позитивної адаптації), зрозумілості як здатності структурувати інформацію, прогнозувати розвиток подій та переконання в сенсовності життя і світу, є виявом того соціально-психологічного ресурсу спільноти, який забезпечує успішність її адаптації. Результати суб'єктивної оцінки адаптованості, локусу-контролю, оцінки свого майбутнього, посттравматичного зростання та самоефективності дозволяють говорити про досить високий рівень адаптаційного потенціалу педагогічної спільноти, що робить цю спільноту життєздатною, спроможною активізувати зусилля із підвищення адаптивності до суспільних змін унаслідок воєнного конфлікту.

Ключові слова: адаптація, педагогічна спільнота, адаптаційний потенціал, наслідки воєнного конфлікту, посттравматичне зростання, активізація зусиль спільноти, підвищення адаптивності.

Постановка проблеми. Події, які відбуваються в Україні, показали необхідність соціально-психологічної допомоги населенню та важливість психологічної підтримки як окремої особи, так і різних спільнот із підвищення рівня індивідуальної та колективної адаптації до суспільних змін, пов'язаних із

воєнним конфліктом. В цьому контексті відзначимо великий потенціал освітянської сфери, адже освіта, окрім своїх традиційних функцій, у кризові періоди і після них відіграє додаткову роль забезпечення фізичного, когнітивного і психосоціального захисту населення, а її потенціал спрямовано на надання відповідей сучасним викликам і проблемам суспільства. Саме освіта має сприяти формуванню культури миру, толерантності і діалогу. Освітні системи мають бути орієнтовані на формування нової людини нової епохи – людини миротворця (*homo pacificus*).

Тому проблеми адаптації педагогічної спільноти, вироблення конструктивних психологічних стратегій адаптації до наслідків воєнного конфлікту, активізації її зусиль із підвищення адаптивності в сучасних соціальних умовах є надзвичайно актуальними, мають теоретичне і практичне значення, адже авторитет педагогічної спільноти та її соціальний капітал завжди були чи не найпотужнішими порівняно з іншими суб'єктами суспільного буття. Саме педагогічна спільнота, зокрема, постала в фокусі нашого дослідження психологічних стратегій адаптації до умов і наслідків воєнного конфлікту.

Мета статті полягає в представленні та інтерпретації результатів дослідження особливостей адаптації педагогічної спільноти до наслідків воєнного конфлікту, її адаптаційного потенціалу та визначенні її здатності до активізації зусиль із підвищення адаптивності до суспільних змін внаслідок воєнного конфлікту.

Аналіз актуальних досліджень. В основу дослідження психологічних стратегій адаптації спільноти до умов і наслідків воєнного конфлікту покладено загальні положення про адаптацію та адаптивні характеристики особистості (Г.Балл, О.Кокун, Л.Лєпіхова, О.Мороз, А.Налчаджян, Т.Титаренко); про адаптацію особи в умовах суспільних трансформацій (Є.Головаха, О.Донченко, О.Злобіна, О.Лактіонов, Н.Паніна, М.Шульга); адаптацію як вибір альтернативних стратегій поведінки (Є.Вітенберг, Р.Лазарус, В.Москаленко,

О.Посипанов, М.Ромм); адаптацію в складних життєвих ситуаціях, як процес «позитивної адаптації» чи «посттравматичного зростання», який представляється як результат оволодіння цією реальністю, що супроводжується позитивними змінами на рівні особистості, групи, соціуму (В.Климчук, О.Нестерова, R.Tedeschi, L.Calhoun, N.Park, M.Seligman); а також про адаптацію як здатність до відновлювальних зусиль як окремої людини, сім'ї, так і громади, спільноти (F.H.Norris, B.Pfefferbaum, S.Stevens) [9], де за основу взято поняття «резилієнс» (resilience), що визначається як життєстійкість, життєздатність, стійкість до травми, психологічна пружність; як динамічний процес, в якому позитивна адаптація відбувається в умовах негараздів та як збереження стану благополуччя, незважаючи на негаразди (N.Garmezy, A.Masten, J.Silk).

Послуговуємося напрацюваннями українських науковців Н.Гусак, В.Чернобровкіна, В.Чернобровкін та інших [6] щодо використання підходу резилієнс в наданні психосоціальної підтримки в умовах надзвичайних ситуацій, використовуємо його для позначення ресурсів подолання надзвичайних і стресових подій, психологічних і соціальних наслідків воєнного конфлікту, та говоримо про важливість і необхідність посилення резилієнс не лише особи, а й спільноти в контексті її адаптації до наслідків воєнного конфлікту.

Спираємося на розроблену професором В. Васютинським психологічну теорію спільноти за якою спільнота визначається як відносно велика номінально-реальна соціальна група, що виділяється за наявністю спільної ознаки, яка виявляється для багатьох або більшості її носіїв суб'єктивно значущою [1, с. 18]; на результати досліджень психосоціальних чинників функціонування педагогічної спільноти як суб'єкта соціального життя (О.Донченко, Л.Завірюха та інших) [4], а також на дослідження про потенціал спільноти та його мобілізацію (Н. Рингач, П. Манджола); її адаптаційні ресурси (соціальний капітал, допомога одне одному, відчуття належності до спільноти,

соціальна згуртованість (Н.Кривоконь, О.Пилифосова, F. Ellis, E.Wall, K.Marzall).

Успішність переживання спільнотою кризових ситуацій, пов'язана із мобілізацією потенціалу спільноти у вирішенні соціальних проблем, активізацією і нарощуванням її адаптаційних ресурсів, в якості яких виступають соціальні якості спільноти, до яких відносять соціальний капітал як здатність створювати ресурсні зв'язки і форми співпраці для реалізації суспільно значущих функцій (Дж. Коулмен, Н.Кривоконь, О.Ніздрень, П.Шихирев, F.Ellis) та її соціальні ресурси, такі як відчуття належності до спільноти, рефлексивність допомога людей одне одному, соціальну згуртованість (Б.Грушин, О.Донченко, О.Петрунько, E.Wall, K.Marzall).

Дослідження показують, що педагогічна спільнота, як будь-які інші соціальні спільноти, має належні спільнототворювальні ознаки (ідентифікаційні, мотиваційні, когнітивні, поведінкові), які не тільки дають підстави визначати її як спільноту, а й говорити про її потенціал до об'єднання (О. Петрунько) [5, с.150].

Суспільні зміни, що відбуваються сьогодні внаслідок воєнного конфлікту вимагають від педагогічної спільноти активізації зусиль із підвищення адаптивності як своєї спільноти, так різних груп населення до таких змін.

Організація дослідження. З метою виявлення особливостей адаптації педагогічної спільноти до умов і наслідків воєнного конфлікту, її адаптаційного потенціалу було розроблено програму емпіричного дослідження, яка передбачає трьох етапну реалізацію дослідницьких процедур.

Емпіричне дослідження на даному етапі роботи за плановою темою «Психологічні стратегії адаптації спільноти до умов і наслідків воєнного конфлікту» складалося з двох етапів: попереднього та констатувального. Попередній етап полягав в підборі й апробації психодіагностичного інструментарію, який найбільше відповідав меті дослідження, на якому брали участь 120 осіб (студенти та працююча молодь міст Києва та Сум). На основі

теоретичного аналізу та вторинного аналізу емпіричних даних було визначено емпіричні індикатори дослідження стратегій адаптації спільноти: копінг-стратегії, самооцінка стану здоров'я, суб'єктивна оцінка адаптованості до таких умов та задоволення базових життєвих потреб, суб'єктивного благополуччя, ставлення до майбутнього, локус контролю, посттравматичне зростання, самоефективність, ціннісні орієнтації, довіра, соціальна активність тощо та здійснено підбір діагностичного інструментарію для виявлення психологічних стратегій адаптації спільноти до умов і наслідків воєнного конфлікту.

За результатами статистичної обробки даних попереднього опитування відібрано методики, показники яких найбільш повно відповідали поставленій меті, питання яких надалі було включено в анкету та застосовано на наступному етапі дослідження.

З метою виявлення особливостей адаптації педагогічної спільноти до умов і наслідків воєнного конфлікту, її адаптаційного потенціалу на констатувальному етапі було проведено емпіричне дослідження, в якому брали участь 200 осіб – представники професійної педагогічної спільноти освітніх закладів різного типу (вчителі початкових класів, іноземної мови, фізкультури, вихователі, соціальні педагоги та ін.) із трьох областей України – Сумської, Чернігівської та Дніпропетровської; 165 жінок і 35 чоловіків, серед яких 21% (42 особи) віком до 29 років; 40% (80 осіб) – від 30 до 44 років; 38% (76 осіб) – від 45 до 59 років та 2 особи (1%) віком старше 60 років.

На цьому етапі було застосовано анкету, яка включала питання 7-ми психодіагностичних методик, а також додаткові питання на виявлення суб'єктивної оцінки якості життя, стану здоров'я, адаптованості, безпеки, ставлення до майбутнього та інших сфер життя:

- для виявлення базових копінг-стратегій, які людина використовує у складних, стресових ситуаціях застосовано методику визначення копінг-стратегій Р. Лазаруса, С. Фолкмана, яка містить 8 шкал - конфронтаційний копінг, дистанціювання, самоконтроль, пошук соціальної підтримки, прийняття

відповідальності, втеча-уникнення, планування вирішення проблеми, позитивна переоцінка;

- для визначення задоволення із різних сфер своєї життєдіяльності використано методику «Шкала суб'єктивного благополуччя», яка включає шість кластерів (напруженість и чутливість, переважання основного психоемоційного стану, зміни настрою, значущість соціального оточення, самооцінка здоров'я, ступінь задоволення з повсякденної діяльності), що узагальнюються в інтегральний показник суб'єктивного благополуччя;

- «Шкала довіри» М. Розенберга, напрацювання Servey Research Center; дозволила оцінити установки щодо людської природи в цілому, власне загальну довіру до людей і людської спільноти;

- методика «Загальна самоефективність» Р. Шварцера та М. Єрусалема, спрямована на визначення рівня відчуття загальної самоефективності та дає змогу розглядати самоефективність як індикатор якості життя в певний період.

Послугуємося також дослідженнями адаптації в складних життєвих ситуаціях, як процесу «позитивної адаптації» чи «посттравматичного зростання» (R.Tedeschi, L.Calhoun), за якими адаптація представляється як результат оволодіння цією реальністю, який супроводжується позитивними змінами на рівні особистості, групи, соціуму [10].

Для виявлення особливостей адаптації, яка розглядається як результат оволодіння складною життєвою ситуацією та супроводжується позитивними змінами на рівні особистості, групи, соціуму та з'ясування таких змін застосовано «Опитувальник посттравматичного росту» (ОПТР) R.Tedeschi, L.Calhoun в адаптації М.Ш. Магомед-Емінова, що включає п'ять шкал: ставлення до інших, нові можливості, сила особистості, духовні зміни, підвищення цінності життя та узагальнений показник – індекс посттравматичного росту.

Як потенційна гарантія адекватності копінгу, а також як стрижневий елемент стану громадського здоров'я і визначальний чинник для досягнення та

підтримки здоров'я – постає поняття «когеренції» чи відчуття зв'язаності. Це основне поняття салютогенетичної концепції А. Антоновського [7], яке є конструктором із трьох складових – «comprehensibility», «manageability», «meaningfulness». Зрозумілість, переконаність (comprehensibility) означає переконання в тому, що світ є зрозумілий, багатозначний, послідовний, а не хаотичний, випадковий та непередбачуваний; самозарадність, керованість (manageability) – переконання у власній здатності зарадити собі, покладаючись на власні ресурси або сторонню допомогу; сенсовність, осмисленість (meaningfulness) – переконання, що життя має сенс, а його вимоги достойні того, щоб відповідати їм. Зазначимо, що поняття салютогенетичної орієнтації, запропоноване А. Антоновським, може бути використано як на рівні особистості, так і на рівні соціальних груп, спільнот та суспільства в цілому.

Для дослідження описаного вище інтегрального показника відчуття когеренції (зв'язаності) та його складових (зрозумілість, самозарадність, сенсовність) застосовано опитувальник «Відчуття когеренції» (SOC) [3, с. 38-40].

Дослідження типу ціннісних орієнтацій, що притаманні тій чи іншій спільноті здійснювалося за допомогою методики Р. Інглхарта з вивчення цінностей структури масової свідомості (в модифікації М. Яницького) для виявлення орієнтації на цінності адаптації (виживання та безпека), соціалізації (соціальне схвалення) чи індивідуалізації (незалежність і саморозвиток). Методика базується на виборі респондентами найбільш важливих цінностей із запропонованого списку, який включає індикатори орієнтації на ці групи цінностей, що й дозволило віднести досліджуваних до одного з трьох ціннісних типів.

Анкета також включала 11 питань спрямованих на виявлення суб'єктивної оцінки адаптованості до наслідків воєнного конфлікту; активності адаптації; відчуття безпеки; локус-контролю; того, якою мірою зачепив воєнний конфлікт; вираженості негативних емоційних переживань; якості

життя, психологічного благополуччя, стану здоров'я, задоволення з життя, ставлення до майбутнього. В результаті в анкеті представлено 41 шкала: 7 шкал суб'єктивного благополуччя, 4 шкали відчуття когеренції, 6 шкал посттравматичного зростання, 8 шкал копінг-стратегій, 3 шкали ціннісних орієнтацій; 1 шкала довіри, 1 загальної самоефективності, 11 шкал суб'єктивної оцінки – інтернальності/екстернальності, активності адаптації, вираженості того, якою мірою зачепив воєнний конфлікт, рівня безпеки, адаптованості до наслідків воєнного конфлікту, негативних емоційних переживань, якості життя, психологічного благополуччя, стану здоров'я, задоволення з життя, ставлення до майбутнього.

Для визначення змісту психологічних стратегій та особливостей адаптації педагогічної спільноти, отримані в процесі дослідження результати було проаналізовано за допомогою методів статистичної перевірки значущості емпіричних даних.

Аналіз результатів дослідження. Дослідження було спрямовано на виявлення особливостей адаптації спільноти до умов і наслідків воєнного конфлікту. В цьому контексті респонденти давали відповідь на питання якою мірою їх та їхні сім'ї зачепив воєнний конфлікт на Сході України? За результатами суб'єктивної оцінки зазначимо, що 32% респондентів воєнний конфлікт зачепив досить відчутно (із них 4% катастрофічно), 9% - взагалі не зачепив, 59% - не значно.

В емоційному контексті теперішніх умовах 41% - часто, (із них 4% весь час), відчують негативні емоційні переживання (поганий настрій, тривога, депресія, відчай) 58% час від часу, іноді. Такі дані дають підстави говорити, про те, що події, які відбуваються в нашій країні, безумовно, є джерелом травматичного особистого досвіду багатьох громадян України. Люди, які живуть далеко від епіцентру воєнного конфлікту також психологічно занурені в дійсність, що пов'язана із ситуацією на Сході країни.

Процес адаптації спільноти до умов і наслідків воєнного конфлікту ми розглядали з позиції суб'єктивної оцінки респондентами процесу адаптації, особистої адаптованості до таких умов та задоволення базових життєвих потреб. Така суб'єктивна оцінка особистої адаптованості представників спільноти є одним із показників її адаптаційного потенціалу. І хоча вербальні оцінки пристосування, як зазначає О. Злобіна, не завжди відображають реальний ступінь адаптації та мають інтерпретуватися разом з іншими об'єктивними показниками, вони все ж дають можливість уявити картину соціальних трансформацій в суб'єктивному вимірі через оцінку людьми своїх можливостей «вписатися» в відповідний соціальний контекст [2, с.50], контекст, що змінюється в наслідок війни.

За цими показниками розподіл досліджуваних виявився таким: високий рівень адаптованості виявили 21% респондентів (41 особа); середній – 59% (119 осіб) низький рівень адаптованості – 20% (40 осіб).

За індикатор високого ступеня адаптованості постало віднесення себе до групи тих, хто активно долучився до нового життя, проявляє ініціативу – таких виявилось 48% досліджуваних, а низької адаптованості – віднесення себе до групи тих, хто не має бажання пристосовуватися до актуальної ситуації, живе як прийдеться, в очікуванні змін на краще, до якої віднесли себе 21% респондентів. Тих, хто не знає як бути в цій ситуації та тих, кому було важко відповісти на це запитання відповідно виявилось 11 (5%) та 52 (26%) особи.

Для визначення ступеня незалежності, самостійності, відповідальності, активності особи щодо свого життя в таких умовах було використано питання анкети, відносно того від чого-кого залежить те, як складається життя особи. Аналіз результатів показав, що 84% педагогів (168 осіб) покладають відповідальність за те, як складається їхнє життя на себе (інтернальний локус-контролю) і лишень 16% вважають, що це залежить від обставин та інших людей (екстернальний локус-контролю), відповідно 12% і 4%.

Щодо суб'єктивної оцінки рівня психологічного благополуччя в теперішніх умовах життя 26% респондентів оцінили його як високий, 51% - середній, 21% низький; 50% педагогів задоволені зі стану свого здоров'я, 30% - незадоволені ним; За результатами суб'єктивної оцінки задоволеності з того, як складається життя 52% педагогів виявили високий рівень задоволення; 26% - середній і 22% - низький рівень.

Узагальненою характеристикою адаптивного потенціалу є картина майбутнього – якщо майбутнє представляється позитивним, то можна говорити про високу самооцінку адаптивного потенціалу і навпаки (в анкеті це питання про оцінку свого майбутнього (своїї сім'ї) через 10 років). Отже результати суб'єктивної оцінки ставлення до майбутнього показали, що 68% респондентів позитивно оцінюють майбутнє; 6% оцінюють негативно, 26% погано його уявляють, чи не можуть сказати. Щодо того, наскільки безпечно респонденти почувають себе в теперішніх умовах життя – 40% осіб почувають себе небезпечно; 60% - досить безпечно.

Отримані результати за інтегральним показником посттравматичного зростання показали, що високий його рівень мають 45% респондентів, середній – 46% і лише 9% - низький рівень. Найбільш позитивні зміни внаслідок воєнного конфлікту відбулися за такими факторами, як підвищення цінності життя – високий рівень зростання зафіксовано у 38%, середній – у 46 % респондентів; духовні зміни та нові можливості – відповідно 30% та 29% досліджуваних виявили високий рівень зростання, 49% та 44% - середній рівень. Такі результати свідчать, що в умовах суспільних змін внаслідок воєнного конфлікту у представників педагогічної спільноти посилилась впевненість у своїх можливостях, здатності змінити життя на краще, вони краще розуміють духовні потреби свої та інших людей, відчують більшу близькість з іншими та підтримку оточення в складних ситуаціях, у них посилилось бажання налагоджувати стосунки та сприяти взаємопорозумінню.

Щодо виявлення рівня самоефективності як прагнення до реальної компетентності для ефективного подолання мінливості й стресовості обставин,

як загального переконання щодо спроможності відповідати будь-яким вимогам обставин чи долати непередбачуваність нової ситуації, було отримано наступні результати: 43% опитаних виявили високий, 46% – середній, 11% – низький рівні самоефективності.

Такий попередній аналіз результатів засвідчив, що характерне для досліджуваних переконання щодо власної самоефективності та самозарадності, досить високі показники позитивної адаптації (посттравматичного зростання), зрозумілості та сенсовності світу, є виявом того психологічного ресурсу педагогічної спільноти, який забезпечує успішність її адаптації. Результати суб'єктивної оцінки особистої адаптованості, локусу-контролю, оцінки свого майбутнього дозволяють говорити про досить високий рівень її адаптивного потенціалу в контексті адаптації до суспільних змін внаслідок воєнного конфлікту.

Висновки. Теоретичний аналіз проблеми дає підстави стверджувати, що розвиток педагогічної спільноти, нібито сам по собі, передбачає підвищення внутрішньої інтеграції, згуртованості цієї спільноти, а отримані результати емпіричного дослідження особливостей адаптації педагогічної спільноти до наслідків воєнного конфлікту дозволяють говорити про наявність досить потужного адаптаційного ресурсу, який забезпечує успішність її адаптації. Ситуація в суспільстві вимагає від педагогічної спільноти консолідації та активізації колективних зусиль, зокрема в напрямку підвищення адаптивності до суспільних змін, спричинених воєнним конфліктом не лише самої педагогічної спільноти, а й інших груп населення.

Важливо усвідомлювати роль педагогічної спільноти у вирішенні проблем, її спроможність до цілеспрямованої діяльності, що дає підстави говорити про потенціал до об'єднання, що робить її життєздатною, спроможною існувати в цій ролі, зокрема в кризові періоди суспільного розвитку.

Перспектива подальших досліджень полягає в реалізації соціально-психологічних засобів підвищенні компетентності педагогічних працівників із соціально-психологічних проблем адаптації до кризових умов, активізації зусиль педагогічної спільноти з вироблення конструктивних стратегій адаптації до суспільних змін внаслідок воєнного конфлікту та надання соціально-психологічної підтримки різним категоріям населення в процесі їх адаптації до таких наслідків.

Література

1. *Васютинський В.* Психологічні виміри спільноти : монографія / Вадим Васютинський. – К. : Золоті ворота, 2010. – 120 с.
2. Криза в Україні : зони ураження. Погляд соціологів – К. : тов. «Друкарня «Бізнесполіграф», 2010. – 116 с.
3. *Осин Е.Н.* Чувство связности как показатель психологического здоровья и его диагностика / Е.Н. Осин // Психологическая диагностика, 2007, №3 – С.22-40
4. Педагогічна спільнота: психосоціальний аспект : кол. моногр. / за ред. О. А. Донченко. – К. : Пед. думка, 2007. – 192 с.
5. *Петрунько О.В.* Консолідувальний потенціал педагогічної спільноти в умовах суспільних змін / О.В. Петрунько // Проблеми політичної психології : зб. статей / Асоц. політ. психологів України, Ін-т соц. та політ. психології. – К. : Міленіум, 2016. – Вип. 2 (16) – С 146-156.
6. Психосоціальна підтримка в умовах надзвичайних ситуацій: підхід резилієнс : навч.-метод. посіб. / [Н. Гусак, В. Чернобровкіна, В. Чернобровкін, А. Максименко, С. Богданов, О. Бойко ; за заг. ред. Н. Гусак] ; Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». – Київ : НаУКМА, 2017. – 92 с.
7. *Antonovsky A.* The Sense of Coherence as a Determinant of Health /Antonovsky A. // Advances Institute for Advancement of Health. 1984. Vol. 1. N 3. P. 37-50.
8. *Norris F. H.* Community Resilience as a Metaphor, Theory, Set of Capacities, and Strategy for Disaster Readiness / Fran H. Norris, Susan P. Stevens, Betty Pfefferbaum [et al.] // Am J Community Psychol. – Springer Science + Business Media. – 2008. – Vol. 41, Issue 1–2. – P. 131–134.

9. *Tedeschi R.G., Calhoun L.G.* Posttraumatic growth: conceptual foundations and empirical evidence / *Tedeschi R.G., Calhoun L.G.* // *Psychological Inquiry*. – 2004. – Vol.15. – № 1. – P. 1-18.

References

1. *Vasiutynskiy, V. O.* (2010). *Psykhologichni vymiry spilnoty : monografiy* [The psychological measuring of community: is a monograph]. Kyiv : Zoloty vorota, 120 (ukr).
2. *Kryza v Ukraini : zony urazhennia. Pogliad sotsiologiv* (2010). [A crisis is in Ukraine of one fefeat Look of sociologists]. Kyiv : Biznespoligraf, 116 (ukr).
3. *Osin, Ye.N.* (2007). *Chuvstvo sviaznosti kak pokazatel' psikhologicheskogo zdorov'ia i ego diagnostika* [The Sense of Coherence as a Indicator of Psychological Health and Its Dignostic], *Psikhologicheskaiia diagnostika* [Psychological Dignostic], 3, 22-40. (rus).
4. *Donchenko, O.A.* (Ed.). (2007). *Pedahohichna spilnota: psykhosotsialnyi aspect* [Pedagogical community: psychological and social aspect]. Kyiv : Pedahohichna dumka Publ., 192 (ukr).
5. *Petrunko O.V.* (2016). *Konsolyduvalnyi potencial pedahohichnoi spilnotu v umovah suspilnyh zmin* [Consolidation potential of pedagogical community in social transformation realities], *Problemy politychnoi psikhologii* [Issues of political psychology], 2 (16), 146-156 (ukr).
6. *Gusak N., Chernobrobkin V.* [ta inshi] (2017) *Psykhosotsial'na pidtrymka v umovah nadzvychainyh sytuaciy: pidhid resielience : navchalno metodychnyi posibnyk* [Psychological Support in conditions of Unordinary Situations: resilience approach]. Kyiv : NaUKMA, 92 c. (ukr).
7. *Antonovsky A.* (1984) The Sense of Coherence as a Determinant of Health. *Advances Institute for Advancement of Health*, 1 (3), 37-50 [in English].
8. *Norris F. H., Stevens S. P., Pfefferbaum B.* [et al.] (2008) Community Resilience as a Metaphor, Theory, Set of Capacities, and Strategy for Disaster Readiness. *Am J Community Psychol.* 41 (1-2), 131–134 [in English].
9. *Tedeschi, R.G., Calhoun, L.G.* (2004) Posttraumatic growth : conceptual foundations and empirical evidence. *Psychological Inquiry*,15 (1), 1-18 [in English].

Коробка Л.М. Особенности адаптации педагогического сообщества к последствиям военного конфликта: социально-психологический аспект

Представлено организацию и результаты эмпирического исследования особенностей адаптации педагогического сообщества к изменениям в обществе вследствие военного конфликта. Описан диагностический инструментарий, обосновано рассмотрение процесса адаптации сообщества к последствиям военного конфликта с позиции субъективной оценки адаптивности к таким условиям и удовлетворенности базовых жизненных потребностей как одного из показателей адаптационного потенциала сообщества. Представлены результаты исследования, которые показывают, что убеждение в собственной самоэффективности и управляемости, высокие показатели посттравматического роста (позитивной адаптации), постижимости как способности структурировать информацию, прогнозировать развитие событий и убежденность в наличии смысла жизни, есть проявлением того социально-психологического ресурса сообщества, который обеспечивает успешность ее адаптации. Результаты субъективной оценки адаптивности, локус-контроля, оценки своего будущего, посттравматического роста и самоэффективности позволяют говорить о достаточно высоком уровне адаптационного потенциала педагогического сообщества, что делает это сообщество жизнеспособным, способным к активизации усилий по повышению адаптивности к последствиям военного конфликта.

Ключевые слова: адаптация, педагогическое сообщество, адаптационный потенциал, последствия военного конфликта, посттравматический рост, активизация усилий сообщества, повышение адаптивности.

Korobka L.M. Specifics of pedagogical community adaptation to the consequences of armed conflict: social and psychological aspect

The article represents the organization and results of the empirical study of the specifics of pedagogical community adaptation to changes in society as a result of armed conflict. The article describes diagnostic tools, and justifies the consideration of the process of community adaptation to the consequences of armed conflict from the point of subjective assessment of adaptability to such conditions and satisfaction of basic life needs as the indicators of the community's adaptive potential. The article presents the results of the study that shows the belief in self-efficacy and manageability, as well as high rates of posttraumatic growth (positive adaptation), and comprehensibility as the ability to predict the development of events and the conviction of the meaning of life. It is a manifestation of the social and psychological resource of community, which ensures the success of its adaptation. The results of subjective assessment of adaptability, locus-control, evaluation of their future, post-traumatic growth and self-efficacy allow us to speak about a sufficiently high level of the adaptive potential of the pedagogical community. It makes this community as viable, capable of intensifying efforts to increase adaptability to the consequences of armed conflict.

Key words: adaptation, pedagogical community, adaptation potential, consequences of armed conflict, post-traumatic growth, activation of community efforts, increase of adaptability.

Коробка Лариса Миколаївна

кандидат психологічних наук, доцент, старший науковий співробітник
завідувач лабораторії психології мас і спільнот Інституту соціальної та
політичної психології НАПН України